

НАРОДНАЯ ГУЛЬНЯ Ў ПРАЦЭСЕ ГЕНДАРНАЙ САЦЫЯЛІЗАЦЫІ МАЛОДШЫХ ШКОЛЬНІКАЎ

ДЗ. П. СЕРГЕЙЧУК,

аспірант Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Анотацыя

Беларускія народныя гульні спрадвеку былі эфектыўным інструментам рэгулявання адносін паміж рознымі гендарнымі катэгорыямі насельніцтва. Гульня — гэта самы надзейны і дзейсны шлях выхавання ў дзяцей гендарнай самаідэнтыфікацыі.

Ключавыя словы: традыцыйныя народныя гульні, фальклор, адукацыя, этнапедагагіка, сацыяльна-культурная дзейнасць.

Annotation

Folk game in the modern festive space of Belarus holds a special place in his biography it carries enormous potential of educational opportunities. Game — it is the most reliable way of instilling in children gender edentity.

Ключевые слова: traditional folk game, folklore, education, ethnopedagogy, socio-cultural activities.

Уводзіны

Яшчэ ў XX стагоддзі вядомымі навукоўцамі і этнографамі быў адзначаны каласальны ўплыў народнай гульні на фарміраванне высокай ступені гендарных адносін сярод прадстаўнікоў дзіцячай катэгорыі насельніцтва. Народная гульня мае вялікую колькасць культурна-педагагічных асаблівасцей, якія паўплывалі на фарміраванне этнакультуры Беларусі.

Прапануем звярнуць увагу на народную гульню як на сродак удасканалвання этнакультурных

працэсаў фарміравання нацыянальнай адметнасці беларусаў.

З гісторыі відаць, што ў розныя часы гульня адпавядала розным мэтам, функцыям і задачам, але захоўвала сваю зместавую характарыстыку і сацыяльную актуальнасць. Гульня — гэта самы надзейны і дзейсны шлях выхавання ў дзяцей гендарнай самаідэнтыфікацыі. Відавочна, што народныя гульні на працягу стагоддзяў спрыялі фарміраванню ў прадстаўнікоў падростаючага пакалення гуманых адносін адзін да аднаго; атасямляючы сябе з пэўным біялагічным відам, дзеці набывалі стэрыятыпную мадэль суіснавання сярод прадстаўнікоў свайго роду. Каб глыбей пазнаёміцца з дадзенай праблемай, звернем спачатку ўвагу на трактаванне тэрміна «гендарная культура», прычыны яе ўзнікнення і асноўныя функцыі.

Асноўная частка

Гендарная культура — гэта даволі малады накірунак у псіхалогіі. Доўгія часы навукоўцы не звярталі ўвагі на асаблівасці гендарнай псіхалогіі, здавалася, што адносіны паміж мужчынам і жанчынай рэгулюе сама прырода. Але, калі пачалі глыбей разглядаць і аналізаваць дадзены аспект, многія вучоныя прыйшлі да высновы, што гендар — гэта сацыяльная з'ява, а не прыродная. Ён фарміруецца ў асноўным у перыяд ранняга станаўлення чалавека як асобы, не надаецца ад нараджэння і не перадаецца з пакалення ў пакаленне.

Гендар вядомымі навукоўцамі быў сфармуляваны як прыналежнасць да пэўнага сацыяльнага роду. Род тут вызначаецца як прырода-дадзеная асаблівасць прыналежнасці да аднаго біялагічнага віду істот.

Даследчык А. Лапінская трактуе тэрмін гендарная культура наступным чынам: «...Гендарная культура предполагае фарміраванне у дзіцяці прадставленняў аб жыццёвым прызначэнні мужчыны і жанчыны, прысутных ім станоўчых якасцях і рысах характэра; раскрыццё фізіялагічных, псіхалагічных і этычных асаблівасцей дзіцяці—юнака, дзіцяці—дзяўчыны; фарміраванне прадставленняў аб мужчым і жанчым годнасцях, а таксама сапраўднай і фальсывай прыгожасці чалавека» [4].

У кантэксце нашага даследавання мы трактуем гендарную культуру як вынік гендарнай сацыялізацыі, дзе гендарныя ролі паміж прадстаўнікамі розных біялагічных паловаў усталяваюцца працэсам маральна-этычных, псіхалагічных і фізічных патрэб у межах іх сацыяльных адносін.

Беларускія народныя гульні спрадвечу былі эфектыўным інструментам рэгулявання адносін паміж рознымі гендарнымі катэгорыямі насельніцтва. Гульня навучае і накіроўвае камунікатыўныя магчымасці чалавека ў патрэбнае русла, прынятае традыцыямі народа. Народная гульня стварае такія ўмовы, дзе хлопчыкі і дзяўчынкі свядома рэгулююць свае паводзіны, узаемаадносячы паміж сабою. Гульнёвая дзейнасць з'яўляецца сапраўднай рэпетыцыяй дарослага жыцця. Спрадвечу самым эфектыўным сродкам набывання неабходных ведаў і навыкаў для падрыхтоўкі чалавека з грамадствам, знаёмства з законам і правіламі існавання ў прыродзе.

У кантэксце нашых разважанняў спашлёмся на меркаванне вядомага навукоўца і фальклорыста прафесара П. А. Гуда, які адзначае, што «...фальклор захоўвае ў сабе вялікі патэнцыял народнага выхавання, гэта нацыянальная школа, якая мае свае асаблівасці, універсальнасць педагогічных метадаў» [2, с. 23]. Менавіта гульнёвы фальклор раней без усялякай тэорыі рэалізоўваў неабходныя метады для фарміравання чалавека як асобы, кіраваў яго жыццядзейнасцю, усталяваў неабходныя правілы паводзін, якія ўвайшлі ў няпісаны збор маральна-этычных норм для рэгулявання сістэм адносін у грамадстве. Менавіта гульня тут выступае адным з асноўных інструментаў выхавання.

Спрадвечу ў беларускай традыцыі асаблівае месца займала значнасць ролі мужчынскага і жа-

ночага пачаткаў. Традыцыйна мужчына надзяляўся звышсілай, магутнай воляй. Жанчына ў крыніцах беларускага фальклору адыгрывае другасную ролю. Шмат прыкладаў пацверджання гэтага мы можам знайсці ў такім раздзеле фальклору, як вусна-народная творчасць — у прыказках і прымаўках, легендах і паданнях, казках і прытчах, песнях, жартах, гульнях, абрадах: «...Галава сям'і — мужчына, жонка яго — шыя...» і інш. Нашымі продкамі былі замацаваны канкрэтныя абавязкі і функцыі гаспадара-мужчыны і гаспадыні-жанчыны. Сіла, смеласць, працавітасць, гаспадарлівасць, вынослівасць, адказнасць — менавіта гэтымі якасцямі заўсёды надзялялі сапраўднага мужчыну-гаспадара. Жанчына як гаспадыня павінна была клапаціцца аб сям'і, быць ахоўніцай хатняга ачагу, для яе характэрны такія якасці, як дабрыня, любоў, ласка, ветлівасць, гуманнасць, шчырасць і прыгожасць. У песнях, паданнях, легендах, казках і прыказках утрымліваецца шмат рэкамендаваных правіл паводзін для жанчын.

Увесь фальклор — гэта адна сістэма перадачы найбагацейшага вопыту жыцця. Цяпер больш дэталёва разгледзім, у якіх элементах беларускага фальклору найбольш развітаюцца тыя ці іншыя якасці сапраўднага гаспадара ці гаспадыні (мужчыны ці жанчыны). Педагогамі і псіхолагамі адзначана, што фарміраванне характэра чалавека, яго светапогляду адбываецца ў дзяцінстве. Самы ж распаўсюджаны від заняткаў у дзіцячым узросце — гульня. Дакладней, гульня для дзяцей — гэта іх жыццядзейнасць. Менавіта праз гульню дзеці спазнаюць найлепшыя ўзоры этнакультуры. Гульні для хлопчыкаў падзяляюцца на інтэлектуальныя, гульні з рэквізітамі, гульні для развіцця фізічных якасцей, вынослівасці, смеласці, волі да перамогі. Такія гульні, як «Пастушок», «Кароль-Каралевіч», «Конікі», «Юрыя», «Асілак», «Моц спіны», «Цвік і калода» і інш., накіраваны на фарміраванне ў хлопчыкаў моцы, вынослівасці, смеласці, спрыту, знаходлівасці, актыўнасці, кемлівасці, адказнасці, лідарства. Гульні «Калодка», «Цвік», «Гарадкі», ці «Лапта», «Купальскае перацягванне каната», «Спаборніцтва з перашкодамі», «Скачкі ў мяшках» і інш. непасрэдна ўплываюць на фізічнае развіццё асобы. На выхаванне вынослівасці і смеласці спрыяюць такія гульні, як «Вежа», «Салдаты», «Перацяг», «Сценка на сценку», «Перацяжкі», «Слуп» (розныя па відах), «Скокі праз касцёр», «Барацьба на крыжы», «Кулачкі», «Рыцары», «Случкая рыбалка» і інш. [3, с. 350].

З мэтай фарміравання ў хлопчыкаў навыкаў і любові да гаспадарчай справы выкарыстоўваюцца наступныя традыцыйныя народныя гульні: «Баркі», «Стралец», «Пастушок», «Гаспадар», «Казёл», «Кол», «Гуські» і інш.

Развіццю камнікатыўных здольнасцей, фарміраванню паважлівых адносін да аднагодкаў, да дзяўчынак спрыяюць гульні, змешаныя па гендарнай характарыстыцы: народныя традыцыйныя гульні з мячом «Гракі», «У лес па ягады», «Човен», «Цар». Вялікая колькасць гульняў накіраванна на фарміраванне экалагічнай культуры ў дзяцей. Любоў да прыроды, да братоў меншых прывіваюць такія гульні, як «Птушыны вырай», «Салавей», «Чыжык», «Кот», «Галка», «Гарлачыкі», «Жалудок». Найбагацейшыя матэрыялы па гульнівым фальклору падараваў нам беларускі даследчык і навуковец Я. Р. Вількін [4].

На выхаванне дзяўчынак як сапраўдных гаспадынь накіраваны гульні больш простага характару, у асноўным без выкарыстання сілавых прыёмаў, больш мастацка-творчыя, крэатыўныя. Дзявочыя гульні фарміруюць асаблівасці, характэрныя для жаночага полу. Жаночасць, пяшчота, дабрыва, турбота, клапацілівасць, любоў да прыгажосці, шчырасць, гаспадарлівасць — менавіта такія якасцямі павінна валодаць жанчына ў разуменні нашых продкаў. У сувязі з гэтым у гульнівым фальклору маецца шмат практычных гульняў для эфектыўнага выхавання дзяўчат. Гульні «Хатка», «Поцеш», «Птушкі», «Куляне» і інш., гульні з атрыбутамі для кухні, сельскагаспадарчымі прыладамі працы, гульні з выкарыстаннем традыцыйных лялек і цацак — усе яны накіраваны на фарміраванне ў дзяўчынак жаночасці. Фарміраванню мацярынскіх пачуццяў, прывіццю клопату аб іншых, дабрывы спрыяюць такія гульні, як «Лялькі і лялечкі», «Бабіна каша», «Печка», «Сарокаварона» і інш. Авадванні навывамі гаспадарча-

хатніх спраў (уменне шыць, вышываць, месці, плесці і інш.) садзейнічаюць такія дзявочыя гульні, як «Агароднік», «Шыю, мыю, прыбіраю...», «Каравай», «Павукі», «Боты», «Крупнік», «Па сусекам», «Садавік», «Кудзелка» і інш. Адпаведна гендарным абавязкам дзяўчынкі павінны аберагаць сямейнае цяпло, ствараць добразычлівую і міралюбівую атмасферу, прывіваюць любоў да прыгожага, да прыроды. Спрыяюць развіццю гэтых якасцей гульні «Весьляніца», «Кот», «Лён», «Ходзіць малодчык», «Суседзі».

Заклучэнне

Такім чынам, адной з асноўных сацыяльна-культурных і выхаваўчых функцый народнай гульні з'яўляецца гендарнае выхаванне падростаючага пакалення, паколькі яна — эфектыўны інструмент, які задавальняе патрэбы дзяцей, фарміруе і ўзбагачае традыцыйную сістэму адносін паміж мужчынамі і жанчынамі.

Спісак цытаваных крыніц

1. Лапинская, Е. Л. Проблемы формирования гендерной культуры / Е. Л. Лапинская [Электронный ресурс]. — Режим доступа: academy.edu.by/files/prfor genk.doc. — Дата доступа: 1.10.2012.
2. Гуд, П. А. Ад Каляд да Пакроваў / П. А. Гуд. — Мінск : ТАА «Красіка-Прынт, 2000.
3. Беларуская народная творчасць: гульні, забавы, ігрышчы. — Мінск : Беларуская навука, 2003.
4. Вількін, Я. Р. Беларускія народныя гульні / Я. Р. Вількін. — Мінск : Беларуская навука, 1996.